

ma. Zbog ekonomičnosti i opsega rječnika takva je obrada nepotrebna (i zahtijevala bi dodatno obilježavanje), ali treba na nju upozoriti korisnika.

Jedan od bitnih suvremenih frazeoloških problema, koji se ujedno tiče i razgraničavanja frazeološkoga i leksičkoga sustava, jest postojanje naoko jednorednih jedinica kod kojih se kolebamo u koji ćemo ih sustav smjestiti (*amo-tamo, kakav-takav, zbrda-zdola, danas-sutra*). U predgovoru je istaknuto da im ovaj rječnik pristupa kao frazeološkim jedinicama zbog njihove dvonaglasnosti i manje-više desemantiziranosti. Kada su te sastavnice samo dijelovi frazema, tj. kada se ne javljaju samostalno, njihov je status neupitan (*nema tu trte-mrte, sad smo fifti-fifti, na ho-ruk*). One koje se u ovom rječniku definiraju kao samostalni frazemi (*rak-rana, pik-zibner, tata-mata, tip-top, rekla-kazala, stani-pani, više-manje, brže-bolje, hoćeš-nećeš, kako-tako, malo-pomalo, navrat-nanos, ovdje-ondje, pošto-poto, povuci-potegni*) postaju spornima. Međutim, oni to nisu i neće biti dok uistinu ne postanu jednorodnice, tj. dokle god spojnica sugerira njihov poseban odnos, relaciju koja daje prostora njihovoj frazeologizaciji. Važno je kod takvih primjera uočiti da se nalaze na rubu frazeološkoga sustava, da su zatvoreni u relativno malom krugu i da agresivno ne zadiru u definiciju frazema.

Nakon tijela *Rječnika* slijedi *Kazalo* koje je svojevrsan popis frazema porredanih abecedno po prvoj sastavnici frazema s uputnicom na slovo i broj frazema pod kojim je frazem obrađen. Osim kazala korisniku od velike pomoći mogu biti i ilustracije u boji kojima je pojašnjen frazemski članak, a nalaze se na prve i zad-

nje dvije unutrašnje strane tvrdih korica za čiju je vizualnu doradenost zaslužan Boris Ljubičić.

Privlačnost formata, frazeografski doraden pristup frazeološkim jedinicama, koje postaju lako pronalazljive korisniku rječnika, orijentacija na najčestotnije frazeme u različitim funkcionalnim stilovima, svakako su odlični razlozi da se posegne za ovim rječnikom bilo u korisničke ili znanstvene svrhe.

Barbara Kovačević

Słowiańskie gry językowe Slavenske jezične igre

Međunarodni znanstveni skup Ciechocinek, Poljska 28. – 30. travnja 2004.

Institut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu

Institut za slavenske filologije Sveučilišta „Mikołaj Kopernik” u Toruńu

Užitak koji nam daje znanost ne sastoji se samo od razmišljanja i diskutiranja o određenim znanstvenim temama, već i od atmosfere kojom su te diskusije popraćene. Diskusije se međutim ne bi smjele sastojati samo od iznošenja vlastitog mišljenja nego i od slušanja drugih, što bi trebalo rezultirati modificiranjem i obogaćivanjem vlastitih, čini se zauvijek donesenih i nedodirljivih, zaključaka. Upravo tomu služe znanstveni skupovi. U Poljskoj takvih skupova ima pravo mnoštvo. Veći-

nom su to međunarodni skupovi. Ta činjenica doprinosi raznolikosti ne samo jezika na kojem su vođeni, nego i raznolikosti ideja i ponuđenih rješenja. Od Poljaka bismo mogli preuzeti dvije stvari. Prvo je običaj organiziranja malih znanstvenih skupova, kojima neki zamjeraju asketsku skromnost. Na malim skupovima ne moraju sudjelovati baš svi jezikoslovci, čime oni postaju znatno učestaliji, jeftiniji i učinkovitiji. Drugo je vezano uz profiliranje teme, što obično jamči visoku razinu stručnosti, jer pomno odabrana tema skupa okuplja većinom ljude koji u pojedinom području imaju što reći.

Skup o kojemu bih htjela napisati nekoliko riječi održan je od 28. do 30. travnja 2004. u Ciechocinek u Poljskoj. Organizirao ga je Institut za slavenske filologije Sveučilišta «Mikolaj Kopernik» u Toruńu, a njegova je tema bila *Slavenske jezične igre*. Na skupu su s referatima sudjelovala 22 sudionika iz Poljske, Bjelorusije, Bugarske i Hrvatske, a govorilo se gotovo o svim slavenskim jezicima.

Iako se činilo da je tema skupa poprilično ograničena, tijekom konferencije to je u potpunosti demantirao. Referati su bili poredani prema temama od općih teoretskih i pragmatičkih u prvome danu, preko prevodilačkih u drugome, do gramatičkih u trećem danu konferencije. Tijekom skupa postalo je razvidno da su jezične igre jako složena tema kojoj se može pristupiti s različitih aspekata i na različite načine.

Ludvig Wittgenstein, kojega se s pravom smatra ocem teorije jezičnih igara, sam se ustezao dati njihovu definiciju. Autor naime smatra da definiranje jezičnih igara ograničava predmet istraživanja te da prihvaćanje bilo koje definicije igre koja vlada u izvanjezičnoj filo-

zofiji neće zadovoljiti jezikoslovce. Osim toga, svaka definicija predstavlja ograničenje, a u tome području niti jedna granica nije precizna. Stoga se Wittgenstein okrenuo opisu. Takav pristup jezičnim igrama omogućio je prilično bogatu interpretaciju Wittgensteinovih zamisli, a njegovi idejni sljedbenici nisu imali vezane ruke. To se pokazalo i na ovome skupu koji je teoretskom raspravom *Jezične igre – teoretska pitanja* otvorila dr. Elżbieta Chrzanowska-Kluczevska iz Krakowa, predstavljajući probleme koji su povezani s teorijom igara te njihov odnos prema jezičnim igrama. Već se nakon prvih izlaganja i naročito nakon diskusija vidjelo da je shvaćanje igre jako raznoliko: od onoga najužeg koje jezičnu igru poistovjećuje s igrom riječi, do onoga najšireg prema kojem gotovo svaka izrečena (pa i neizrečena) riječ može biti igra, a odnos autora teksta prema adresatu također ulazi u okvire igre.

Jezične igre zahtijevaju modifikaciju definicije koja je prihvaćena u izvanjezičnim radovima. Igra više nije postupak određen preciznim regulama, kako priželjkuju neki izlagači na skupu. Upravo suprotno: igra je u jeziku svakako izvan regula i norme, što normu (a možda samo konvenciju) prerasta i namjerno od nje odstupa.

Tako se Boris Norman u referatu *Pseudoizričaji: eksperiment ili jezična igra* pozabavio određivanjem razlike između igre i eksperimenta, izdvajajući grupu rečenica koje autor zove pseudoizričaji, čija uloga nije komunikacijska već one služe samo pamćenju nekih regula (npr. gramatičkih) ili za vježbanje izgovora. Autor bi zasigurno prihvatio kao takav pseudoizričaj hrvatsko *riba ribi grize rep*.

Da bi izrazili sadržaj Wittgensteinova

Spiel, Poljaci moraju upotrijebiti dvije riječi: *gra* i *zabawa*. To dozvoljava unijeti tako shvaćenu igru i u didaktiku, o čemu je govorio Nikola Topuzov u referatu *Jezične igre u poučavanju stranog jezika*, dajući primjere korištenja tog jezičnog fenomena u glotodidaktičkim procesima.

Naravno da je na ovakvom skupu jedan blok izlaganja bio posvećen reklami i jeziku publicistike. Svojevrsni pregled problematike reklame iznijela je Ewa Pajewska (*Jezične igre u realijama poljskoga gospodarstvenog života*), dok je Anna Graszak-Tańska govorila u referatu *Zanimljivosti jezične igre u jeziku najnovije ruske društveno-političke publicistike* o leksičkim kontaminacijama koje se masovno pojavljuju u zadnje vrijeme u ruskoj publicistici i koje sadržavaju kritiku društvenih pojava (*меруозы – мер – ‘gradonačelnik’ i мафуозо – ‘mafijaš’; абсурдистан – absurd + -stan – zadnja čestica u nazivu bivših sovjetskih republika*). O jezičnoj igri u televizijskoj reklamni govorila je Iwona Benenowska u izlaganju *Jezična igra u televizijskoj reklamni*, a reklamni blok je završio iznimno dobro dokumentiranim i zanimljivim referatom Haline Kudlińskiej-Stepień na temu *Verbalno-vizualne igre u ruskoj i poljskoj reklamni*.

Svoje su mjesto u temi jezičnih igara našli i jezikoslovci koji se bave drugim područjima. Dorota Pasko govorila je o *Jezičnim igrama u govoru stanovnika Grabowih Grada i Bora*, a Małgorzata Jaracz izložila je jako zanimljiv referat o *Onomastičkim igrama u poslovicama*.

Jezične igre u koje se upušta autor određenog teksta pričinjaavaju najviše briga prevoditeljima, koji su na mukama kako prenijeti na drugi jezični kôd ono što

je u originalu nastalo kao posljedica igre s čitateljem na principu konotacija određenih kontekstom, situacijom i kulturom.

Široko shvaćanje jezične igre pridonijelo je tome da je mnogo pozornosti posvećeno izlaganjima upravo o prevođenju «jezičnih igara» koje nisu samo igre riječi. Iz izlaganja je proizašlo da, kada je o prevođenju riječ, moramo prihvatiti onu najširu definiciju igre u kojoj ona počinje na samome početku, kada treba prihvatiti da je već sam proces prevođenja konvencija s kojom se slažemo, zbog koje dobivamo tekst koji nije original niti ekvivalent, već rezultat dogovora na relaciji *tekst – prevoditelj – tekst – čitatelj*. Tu dogovorenu konvenciju slijede jezične igre koje mogu imati razne oblike od stilskih figura, igre riječi, asocijacija te do raznolikih igara na svim razinama jezika (od fonetike do sintakse, od aliteracija i eufonija do kalam-bura). O prevodilačkom aspektu jezičnih igara govorila je Anna Rzemkowska u referatu *Sintaktička igra riječi u «Winnie the Pooh» i «The House at Pooh Corner» te njihovim prijevodima na poljski jezik*, dok je Joanna Mietła u izlaganju *Jezične igre u poljsko-češkom prijevodu* iznijela bogatstvo igara bajki za djecu Miloša Macoureka, a Marta Włodarczyk pozabavila se prevodilačkim problemima u prijevodu romana Viktora Pelevina *Generation P (Jezične igre u poljskome prijevodu Generation P)*. Genadij Zeldowicz u izlaganju *Rusko: «что было, то было» i poljsko «co było, to było» jedan od lažnih prijatelja prevoditelja ili igre s pragmatikom* upozorio je na poteškoće prevođenja tekstova u kojima se pojavljuju «lažni prijatelji». U izlaganju *Igra riječi ili igra riječima u «Nepočesljanim mislima Stanisława Jerzyja Leca»* autorice Barbare Kry-

žan-Stanojević postavljeno je pitanje smije li se prihvatiti prevođenje koje uzima u obzir samo sloj igre zanemarujući asocijacije koje ta igra izaziva u čitatelja originala, te smiju li se «prevoditi» igre pomoću vlastitih asocijacija i gdje je granica subjektivnosti prijevoda.

O komici nastaloj zbog jezičnih igara bilo je riječi u referatu Krzysztofa Wróblewskog *Komika i jezični vic Jeremija Przybore* u kojem je bilo riječi o uporabi jezične igre s ciljem postizanja humorističnog efekta u kabaretskim tekstovima.

Drugi dan konferencije završio je izlaganjem Władysława Chłopickog koji je analizirao mehanizam humora u anglosaksonskim humorističnim pričama (*Humor kao pragmatički mehanizam: analiza anglosaksonskih humorističnih priča*).

Zadnji dan konferencije donio je šest referata koji su zadirali u strukturu jezičnih igara, a neki su autori nudili nova teorijska rješenja. Tako je Aleksandar Kiklewicz u svome izlaganju, polazeći od Wittgensteinove teorije rodovske sličnosti (*family resemblance*) ponudio zanimljivu podjelu jezičnih igara na tri grupe – na kazališni model, muzički model i rekreacijski model – te je prikazao vrlo zanimljive rezultate ankete čiji je cilj bio ispitati u kojoj mjeri ispitanici smatraju igrom ponuđene aktivnosti (npr. alpinizam, šetnju, bilijar, gledanje filma). Referat Katarzynie Dembske *O elementima jezične igre na primjeru eufemizama u suvremenom ruskom jeziku* podsjetio je sudionike skupa na potrebu definiranja pojava o kojima se govori. Takvu definiciju među ostalim zahtijeva i pojam eufemizama. Zaobilaznje riječi i upotreba nadomjestaka nije uvijek vezana uz vulgarizme i tabuizirane riječi, već katkada i uz riječi čiji intenzitet

jednostavno želimo ublažiti. Referat Natalije Kotsybe pod naslovom *Kvantifikacijske nedorečenosti – razlog apsurdna, nesporazuma i jezične igre* uveo je elemente logike pomoću kojih je autorica željela objasniti nastanak one vrste jezičnih igara koje nastaju zbog nedorečenosti u kvantifikaciji. Referat je izazvao burnu diskusiju prije svega zbog razilaženja u tretiranju kvantifikacije, jer nije bilo jasno govori li se o planu sadržaja ili o planu izraza.

Agnieszka Karolczuk u svome je izlaganju govorila o korištenju jezične igre u procesu učenja poljskoga jezika (*Potencijal jezične igre u morfologiji poljskih glagola*), dok je Małgorzata Gębka-Wolak sa strukturalističkoga gledišta analizirala jezična sredstva koja ulaze u sintaktičke igre. Izlaganje je zbog strukturalističkih postavki izazvalo terminološku diskusiju sa zagovornicima kognitivnih rješenja.

Skup je završio referatom organizatorice Wiare Małdziewe koja se u referatu pod naslovom *Jezične igre kao dokaz u istraživanju slavenskih jezika* pozvala na svima poznatu «igru jezika», u kojoj se oponašajući najuočljivija svojstva nekih jezika pretvaramo da njime govorimo (podsjetimo se «francuskih» rečenica iz djetinjstva poput one *kravá traví pasé, telé repóm mašé* ili na sličan način nastalih «čeških» ili «mađarskih» riječi). Te bi igre mogle biti dokaz prototipnoga u «oponašanim» jezicima.

U trenutku kad je predstavljao svoju teoriju jezičnih igara Wittgenstein nije mogao znati da će njegov rad doživjeti takvu renesansu, a teorija korjenitu preobrazbu. Njegova teoretska rješenja ostavila su traga u kognitivnim teorijama. Na primjer, Lakoffova teorija modela radijalne kategorije, bez obzira na razlike, ima

mного zajedničkog s Wittgensteinovom teorijom *rodovske sličnosti*.

Konferencija je dokazala da je tema jezičnih igara, koliko god se činila uskom, poprilično široka, a izlaganja su prije otvorila nego zaključala temu, ostavljajući prostor za teoretska razmatranja i praktična rješenja, dok je raznolikost pristupa još jednom potvrdila da je ljudski rod svakako *homo ludens*.

Barbara Kryžan Stanojević

Lika i njezina dika

(Marko Čuljat: *Ričnik ličke ikavice*, Lika press, Gospić, 2004., 320 str.)

Pred nama je dijalektalni *Ričnik ličke ikavice* s više od jedanaest tisuća natuknica na dvjesto osamdeset stranica, nastao kao plod dugotrajna rada istaknutog novinara Marka Čuljata, koji predstavlja važan doprinos istraživanju lokalnoga ličkog izričaja. Ličko je područje dosad jedno od dijalektološki slabije istraženih područja, pa je regionalan rječnik iznimno vrijedan lingvistički prinos hrvatskoj dijalektologiji i jezikoslovlju uopće. Posljednjih godina vrijedne su prinose u istraživanju ličkih govora dali Mile Japunčić opisavši govor Svetoga Roka i Jure Karakaš svojim člankom *Govor sela Podlapca*, koji je izišao u zborniku *Lika i Ličani u hrvatskom jezikoslovlju*, u kojem su sabrani radovi sa znanstvenoga skupa održanog prigodom obilježavanja Dana Ante Starčevića, a u

izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u Zagrebu. *Ričnik* je nastao na poticaj J. Karakaša i D. Rosandića. Kao spomen na tradicijski život Like vrijedna je knjiga Mare Seselj-Hećimović *Tradicijski život ličkoga sela Ivčević Kosa*. *Ričnik* obuhvaća govore i njihove mijene u vremenskom razdoblju od dvadesetih godina 20. st. do danas.

Marko Čuljat, rodом iz Ričica, stekao je diplomu nastavnika razredne nastave na Pedagoškoj akademiji u Gospiću. Od 1970. bavi se novinarstvom kao TV dopisnik iz Like, zatim novinar pa urednik i direktor *Ličkih novina – Ličkoga vjesnika* te urednik kataloga *Ličkoga likovnog anala* i dopisnik *Večernjega lista Zagreb*. Uredio je dva *Lička kalendara* i književna djela Grge Rupčića, Zorana Kršula i Jure Karakaša, knjigu *Pozdrav iz Gospića* te objavio turistički vodič *Lika priča ljepotom*.

Lički “divan” autor je naučio od bake Kate Ivanušić, rođ. Vrkljan iz Ričica, a informatori su mu bili roditelji Ika, rođ. Ivanušić i Mile Čuljat iz Ričica i Brnčeva, Josipa i Vladimir Rosandić iz Kaniža i Ličkoga Novog i još šezdesetak Ličana. Autorova namjera bila je da sačuva lekseme ličkih štokavskih ikavskih govora od neumitna nestanka i zaborava. Na to ga je, prema kazivanju Grge Rupčića, nagnala knjiga R. Matasovića *Uvod u poredbenu lingvistiku*, u čijem predgovoru piše da lingvisti predviđaju kako će pola od oko šest tisuća jezika, koji se danas govore, izumrijeti do kraja stoljeća. To masovno izumiranje, nazvano “globalnim lingvici-dom”, prisutno je na svim kontinentima.

Građu za *Ričnik* autor je prikupio iz usmenih izvora i iz literature pisaca koji su nje govali “domaći” lički izričaj. Le-